

Răzvan Horațiu RADU

Convenția europeană a drepturilor omului

Curs universitar

Ediția a II-a, revăzută și adăugită

Universul Juridic

București

-2022-

CUPRINS

ABREVIERI.....	5
----------------	---

CAPITOLUL I

NOȚIUNI GENERALE DESPRE PROCLAMAREA EUROPEANĂ

A DREPTURILOR OMULUI.....	7
1. Consiliul Europei și proclamarea drepturilor omului	7
2. Curtea Europeană a Drepturilor Omului.....	11
2.1. Organizarea și funcționarea Curții.....	12
2.2. Procedura în fața Curții.....	13
2.3. Executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului	16
3. Alte proceduri speciale	20
3.1. Măsurile provizorii	20
3.2. Procedura hotărârii pilot	22

CAPITOLUL II

NOȚIUNI GENERALE PRIVIND DREPTUL LA ACȚIUNE ÎN FAȚA CURȚII

EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI.....	26
1. Titularii acțiunii	26
2. Calitatea de victimă	26
3. Condițiile de admisibilitate.....	29
3.1. Generalități	29
3.2. Epuizarea căilor de recurs intern	30
3.3. Respectarea termenului de 6 luni (4 luni după intrarea în vigoare a Protocolului nr. 15).....	31
3.3.1. Data de la care începe să curgă termenul.....	32
3.4. Cererea să nu fie anonimă	33
3.5. Non bis in idem	33
3.5.1. Cererile redundante.....	33
3.5.2. Cererea să nu fi fost supusă unei alte jurisdicții internaționale	34
3.6. Cererea abuzivă	35
3.7. Incompatibilitatea cererii cu dispozițiile Convenției sau alePROTOCOALELOR sale	35
3.8. Cererea să nu fie vădit nefondată	36
3.9. Criteriul prejudiciului minim (prejudiciul nesemnificativ)	37
4. Principii directoare și metode de interpretare	38
4.1. Aplicarea directă a Convenției	38
4.2. Principiul subsidiarității.....	38
4.3. Marja națională de apreciere.....	39
4.4. Caracterul efectiv al drepturilor garantate și interpretarea dinamică și evolutivă a prevederilor Convenției	39
4.5. Interpretarea autonomă a dispozițiilor Convenției	41

CAPITOLUL III

DREPTUL LA VIAȚĂ.....	42
Articolul 2. Dreptul la viață.....	42
1. Generalități	42
2. Titularii dreptului la viață. Persoanele care pot sesiza Curtea	43
3. Probleme speciale privind dreptul la viață. Limitele temporale ale dreptului la viață	44
4. Dreptul de a muri. Euthanasia. Moartea medical asistată.....	44
5. Obligațiile ce revin statelor în baza art. 2 din Convenție.....	45
5.1. Obligațiile pozitive	45
5.2. Obligația de prevenire.....	46
5.3. Obligația procedurală de a efectua o anchetă efectivă.....	50
6. Limitări ale dreptului la viață.....	52
6.1. Pedepsa capitală	53
6.2. Recurgerea la forța letală	54

CAPITOLUL IV

INTERZICEREA TORTURII ȘI A PEDEPSELOR SAU TRATAMENTELOR INUMANE SAU DEGRADANTE	56
Articolul 3. Interzicerea torturii.....	56
1. Noțiune și caracterizare	56
2. Nivelul de gravitate.....	57
3. Tortura	58
4. Tratamentele inumane	59
5. Pedepse inumane sau degradante.....	63
6. Tratamentele degradante.....	64
7. Sarcina probei în caz de tortură, tratamente inumane sau degradante	68
8. Obligațiile autorităților statale ce decurg din art. 3.....	68
8.1. Obligația de a preveni actele contrare art. 3	69
8.2. Obligația de a efectua o anchetă efectivă.....	69
9. Comitetul pentru Prevenirea Torturii.....	71
9.1. Constatările Comitetului pentru Prevenirea Torturii privind România	72

CAPITOLUL V

INTERZICEREA SCLAVIEI ȘI A MUNCII FORȚATE.....	75
Articolul 4. Interzicerea sclaviei și a muncii forțate	75
1. Noțiuni generale.....	75
2. Interzicerea sclaviei și a aservirii.....	76
2.1. Sclavia și aservirea. Noțiune.....	76
3. Interdicția muncii forțate sau obligatorii	76
4. Traficul de ființe umane.....	77
5. Obligații pozitive	78
6. Limite ale noțiunilor de „muncă forțată sau obligatorie”	78

CAPITOLUL VI

DREPTUL LA LIBERTATE ȘI LA SIGURANȚĂ 81

Articolul 5. Dreptul la libertate și la siguranță 81

1. Noțiune și caracterizare 82
2. Privarea de libertate 82
3. Privarea de libertate licită (regularitatea detenției)..... 84
4. Privările de libertate permise de art. 5 par. 1 din Convenție 86
5. Garanțiile persoanelor private de libertate..... 94
 - 5.1. Dreptul de a fi informat asupra motivelor arestării 95
 - 5.2. Dreptul de a fi prezentat în fața unui magistrat 96
 - 5.3. Dreptul persoanei private de libertate la un „recurs” în fața unui tribunal 102
 - 5.4. Dreptul la reparație în caz de detenție ilegală..... 103

CAPITOLUL VII

DREPTUL LA UN PROCES ECHITABIL 105

Articolul 6. Dreptul la un proces echitabil..... 105

1. Noțiune și caracterizare 105
2. Domeniul de aplicare..... 106
3. Beneficiarii garanțiilor prevăzute de art. 6 par. 1 106
4. Instanțele în fața cărora se aplică art. 6..... 106
 - 4.1. Drepturile și obligațiile cu caracter civil 107
 - 4.1.1. Noțiunea de „contestație ce poartă asupra” 107
 - 4.1.2. Noțiunea de „drepturi și obligații”..... 107
 - 4.1.3. Noțiunea „cu caracter civil”..... 108
 - 4.2. Noțiunea de „acuzăție în materie penală” 113
 - 4.2.1. Noțiunea de „acuzăție” 113
 - 4.2.2. Noțiunea de „materie penală” 113
5. Garanțiile procesului echitabil..... 116
 - 5.1. Dreptul de acces la instanță 116
 - 5.1.1. Exigențele dreptului de acces la instanță 117
 - 5.1.2. Dreptul de acces la instanță – drept concret și efectiv 117
 - 5.1.3. Renunțarea la accesul la justiție..... 120
 - 5.1.4. Limitări legitime 120
 - 5.2. Garanții privitoare la instanță 121
 - 5.2.1. Dreptul la un tribunal independent, imparțial și stabilit prin lege 121
 - 5.3. Garanțiile procedurale 127
 - 5.3.1. Dreptul la un proces echitabil 127
 - 5.3.2. Egalitatea armelor și contradictorialitatea 127
 - 5.4. Publicitatea procesului..... 130
 - 5.5. Termenul rezonabil (durata procedurii)..... 132
 - 5.5.1. Determinarea duratei procedurii 132
 - 5.5.2. Aprecierea termenului rezonabil..... 134
 - 5.5.3. Dreptul la un recurs intern 136
 - 5.6. Prezumția de nevinovăție..... 136
 - 5.7. Administrarea probelor..... 139

5.7.1. Martorii	139
5.7.2. Expertizele	140
5.7.3. Folosirea martorilor anonimi și a agenților provocatori	140
5.7.4. Probele ilegale	141
5.8. Motivarea hotărârilor judecătorești.....	142
5.9. Dreptul de a compărea personal în instanță	142
5.10. Dreptul la tăcere și dreptul de a nu se autoincrimina.....	143
5.11. Alte probleme legate de judecarea echitabilă a unei cauze.....	145
6. Garanții specifice acordate acuzatului într-un proces penal	145
6.1. Dreptul de a fi informat cu privire la natura acuzației	145
6.2. Dreptul persoanei acuzate de a dispune de timpul și facilitățile necesare apărării	146
6.3. Dreptul la apărare	148
6.3.1. Dreptul de a se apăra singur.....	148
6.3.2. Dreptul de a fi asistat de un avocat ales.....	149
6.3.3. Dreptul la asistență gratuită	150
6.4. Dreptul acuzatului de a interoga martorii din proces.....	151
6.4.1. Dreptul de a pune întrebări martorilor acuzării.....	151
6.4.2. Dreptul de a cita și de a audia martorii apărării	153
6.5. Dreptul de a fi asistat gratuit de un interpret.....	154

CAPITOLUL VIII

NICIO PEDEAPSĂ FĂRĂ LEGE	155
Articolul 7. Nicio pedeapsă fără lege.....	155
1. Noțiune și caracterizare	155
2. Legalitatea infracțiunilor și a pedepselor.....	160
3. Neretroactivitatea legii penale	160
4. Excepție de la principiul neretroactivității legii penale: aplicarea legii penale mai favorabile	162

CAPITOLUL IX

DREPTUL LA VIAȚĂ PRIVATĂ	163
Articolul 8. Dreptul la respectarea vieții private și de familie	163
1. Noțiune și caracterizare	163
2. Viața privată.....	164
2.1. Dreptul la viață privată personală	164
2.2. Dreptul la viață privată socială	172
2.3. Dreptul la un mediu înconjurător sănătos	172
3. Dreptul la viață de familie	174
4. Dreptul la domiciliu	180
5. Respectarea dreptului la corespondență.....	182
6. Ingerința în exercitarea drepturilor garantate de art. 8 din Convenție	183
6.1. Condițiile ingerinței	184

CAPITOLUL X

LIBERTATEA DE GÂNDIRE, DE CONȘTIINȚĂ ȘI DE RELIGIE.....189

Articolul 9. Libertatea de gândire, de conștiință și de religie.....189

1. Noțiuni și caracterizare189
2. Titularii drepturilor prevăzute de art. 9.....189
3. Libertatea de gândire190
4. Libertatea de conștiință.....190
5. Libertatea religioasă191
6. Raportul dintre religie și stat192
7. Relațiile dintre cult și membrii săi.....193
8. Libertatea de manifestare a religiei și a convingerilor religioase193
9. Aplicații practice.....194
10. Limite ale drepturilor prevăzute de art. 9195

CAPITOLUL XI

LIBERTATEA DE EXPRIMARE197

Articolul 10. Libertatea de exprimare.....197

1. Noțiuni și caracterizare197
2. Libertatea de opinie198
3. Libertatea de informare198
4. Domeniul de aplicare al art. 10.....199
5. Libertatea de exprimare și presa199
6. Regimul de autorizare.....200
7. Îndatoriri și responsabilități201
8. Protecția surselor202
9. Libertatea de exprimare și Internetul202
10. Libertatea de exprimare și dezbateră politică204
11. Libertatea de exprimare și funcționarea justiției205
12. Obligațiile statelor în baza art. 10.....206
13. Limitele libertății de exprimare207
 - 13.1. Noțiunea de ingerință.....207
 - 13.2. Ingerința să fie prevăzută de lege208
 - 13.3. Ingerința să urmărească un scop legitim.....209
 - 13.4. Ingerința să fie necesară într-o societate democratică210
 - 13.5. Proporționalitatea ingerinței210

CAPITOLUL XII

DREPTUL LA LIBERTATEA DE ÎNTRUNIRE ȘI DE ASOCIERE215

Articolul 11. Libertatea de întrunire și de asociere.....215

1. Noțiuni introductive.....215
2. Libertatea de întrunire216
3. Obligațiile statelor în baza art. 11.....217
4. Libertatea de asociere218
 - 4.1. Noțiune218
 - 4.2. Aplicații practice – Tipologii specifice de asociații.....218

5. Libertatea sindicală.....	220
5.1. Dreptul la grevă.....	222
5.2. Restricții ale dreptului la greva privind anumite categorii profesionale.....	222
6. Limitări ale drepturilor prevăzute de art. 11.....	224
6.1. Restricții aduse libertății de întrunire.....	224
6.2. Restricții privind libertatea de asociere.....	225
 CAPITOLUL XIII	
DREPTUL LA CĂSĂTORIE.....	226
Articolul 12. Dreptul la căsătorie.....	226
1. Noțiuni generale.....	226
2. Dreptul la căsătorie.....	226
2.1. Titularii dreptului la căsătorie.....	226
2.2. Divorțul.....	227
3. Dreptul de a întemeia o familie.....	228
4. Limitări ale dreptului la căsătorie.....	228
5. Egalitatea între soți. Caracterizare și aplicații practice.....	229
 CAPITOLUL XIV	
DREPTUL LA UN RECURS EFECTIV.....	231
Articolul 13. Dreptul la un remediu efectiv.....	231
1. Noțiune și caracterizare.....	231
2. Natura juridică a dreptului la un recurs efectiv.....	232
3. Condițiile exercitării dreptului la un recurs efectiv.....	233
3.1. Caracterul efectiv al unui recurs.....	233
3.2. Noțiunea de „instantă națională”.....	234
3.3. Noțiunea de „încălcare serioasă și legitimă”.....	235
4. Domeniul de aplicabilitate al art. 13.....	236
5. Corelația dintre dreptul prevăzut de art. 13 și alte drepturi prevăzute de Convenție.....	237
5.1. Corelația dintre art. 13 și art. 2 din Convenție.....	237
5.2. Corelația dintre art. 13 și art. 3 din Convenție.....	238
5.3. Art. 13 raportat la art. 5 din Convenție.....	240
5.4. Art. 13 raportat la art. 6 din Convenție.....	240
5.5. Art. 13 raportat la art. 8 din Convenție.....	241
 CAPITOLUL XV	
DREPTUL LA NEDISCRIMINARE.....	243
Articolul 14. Interzicerea discriminării.....	243
1. Noțiune și caracterizare.....	243
2. Motivele de discriminare.....	244
3. Condițiile discriminării.....	244
4. Extinderea protecției art. 14.....	247
5. Protocolul nr. 12 adițional la Convenție.....	248

CAPITOLUL XVI

DEROGAREA ÎN CAZ DE STARE DE URGENȚĂ250

Articolul 15. Derogarea în caz de stare de urgență250

1. Noțiune și caracterizare250
2. Cazurile de autorizare a măsurilor derogatorii251
3. Caracterul de necesitate al măsurii derogatorii252
4. Obiectul măsurilor derogatorii254
5. Condițiile de formă ale măsurilor derogatorii254
6. Pandemia SARS COV 2 și situația României255

CAPITOLUL XVII

DREPTUL DE PROPRIETATE257

Articolul 1 din primul protocol adițional. Protecția proprietății257

1. Noțiuni generale257
2. Noțiunea de „bun”258
 - 2.1. Noțiunea de „speranță legitimă”259
 - 2.2. Aplicații practice259
 - 2.2.1. Speranța legitimă bazată pe un act juridic260
 - 2.2.2. Speranța legitimă bazată pe o prevedere legală260
 - 2.2.3. Jurisprudența instanțelor ca bază a speranței legitime260
3. Limitări ale dreptului de proprietate261
4. Privarea de proprietate262
 - 4.1. Condițiile privării de proprietate263
 - 4.1.1. Privarea de proprietate trebuie să fie prevăzută de lege (legalitatea privării de proprietate)263
 - 4.1.2. Privarea de proprietate să fie făcută pentru un interes de utilitate publică263
 - 4.1.3. Privarea de proprietate să fie conformă normelor de drept internațional264
 - 4.1.4. Acordarea unei indemnizații264
5. Exercițarea folosinței bunurilor conform interesului general265
6. Proportionalitatea266
7. Restituirea bunurilor preluate de fostele state totalitare267

CAPITOLUL XVIII

DREPTUL LA INSTRUIRE269

Articolul 2 din primul protocol. Dreptul la instruire269

1. Dreptul la instruire – generalități, titulari, conținut269
2. Limitarea dreptului la instruire270
 - 2.1. Limitări în funcție de limbă270
 - 2.2. Normele și examenul de admitere270
 - 2.3. Taxele de școlarizare271
 - 2.4. Limitări referitoare la naționalitate271
 - 2.5. Limitări legate de eventuale probleme judiciare271
 - 2.6. Limitări ce decurg din sancțiuni disciplinare272

2.7. Limitări ce au ca scop protejarea sănătății	272
3. Dreptul părinților la respectarea convingerilor lor religioase și filozofice în educația copiilor lor	272
4. Aplicații practice	273
 CAPITOLUL XIX	
DREPTUL LA ALEGERI LIBERE	274
Articolul 3 din primul protocol. Dreptul la alegeri libere	274
1. Reglementare și caracterizare	274
2. Domeniul de aplicabilitate	275
3. Dreptul de vot (Dreptul de alege). Limite	276
4. Dreptul de a fi ales și dreptul de a-și exercita mandatul. Limite	278
 CAPITOLUL XX	
LIBERTATEA DE CIRCULAȚIE	281
Articolul 2 din protocolul nr. 4. Libertatea de circulație	281
1. Noțiuni și reglementare	281
2. Conținutul libertății de circulație	282
2.1. Dreptul la liberă circulație în interiorul unui stat	282
2.2. Dreptul de a-și alege reședința	282
2.3. Dreptul de a părăsi un stat	283
3. Limitări ale libertății de circulație	283
 CAPITOLUL XXI	
INTERZICEREA EXPULZĂRII PROPRIILOR CETĂȚENI	287
Articolul 3 din protocolul nr. 4. Interzicerea expulzării propriilor cetățeni	287
1. Noțiuni și caracterizare	287
2. Aplicații practice	288
 CAPITOLUL XXII	
INTERZICEREA EXPULZĂRIILOR COLECTIVE DE STRĂINI	289
Articolul 4 din protocolul nr. 4. Interzicerea expulzărilor colective de străini	
Expulzările colective de străini sunt interzise	289
1. Terminologie și caracterizare	289
1.1. Noțiunea de „expulzare colectivă”	289
1.2. Noțiunea de „străini” și domeniul de aplicare	290
2. Aplicații practice	291
 CAPITOLUL XXIII	
GARANȚIILE PROCEDURALE ÎN CAZUL EXPULZĂRII DE STRĂINI	294
Articolul 1 din protocolul nr. 7. Garanțiile procedurale în cazul expulzărilor de străini	294
1. Noțiuni generale	294
2. Noțiunea de străini care „își au reședința în mod legal”	295
3. Noțiunea de „expulzare”	296

4. Garanțiile aplicabile.....	296
5. Excepții și limitări ale acestor garanții	298

CAPITOLUL XXIV

DREPTUL DE A NU FI JUDECAT SAU PEDEPSIT DE DOUĂ ORI

(<i>NON BIS IN IDEM</i>)	299
Articolul 4 din protocolul nr. 7. Dreptul de a nu fi judecat sau pedepsit de două ori.....	299
1. Reglementare.....	299
2. Condițiile ce trebuie îndeplinite de principiul <i>non bis in idem</i>	300
2.1. Cele două proceduri trebuie să fie de natură „penală”.....	300
2.2. Cele două proceduri trebuie să vizeze aceeași infracțiune (elementul „idem”)	302
2.3. Dacă există repetarea aceleiași proceduri (elementul „bis”)	304
2.4. Cele două proceduri penale trebuie să fie desfășurate de autoritățile aceluiași stat (teritorialitatea procedurilor).....	307

ANEXE

CONVENȚIA PENTRU APĂRAREA DREPTURILOR OMULUI

ȘI A LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE	308
--------------------------------------	-----

CONVENȚIA EUROPEANĂ PENTRU PREVENIREA TORTURII ȘI A

PEDEPSELOR SAU TRATAMENTELOR INUMANE SAU DEGRADANTE	341
---	-----

BIBLIOGRAFIE	349
--------------------	-----

Capitolul I

NOȚIUNI GENERALE DESPRE PROCLAMAREA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI

Proclamarea drepturilor omului la nivel regional european este realizată prin intermediul organizațiilor internaționale care au atribuții în acest domeniu, indiferent de întinderea lor. Din acest punct de vedere, la nivelul continentului european există 3 organizații internaționale cu atribuții mai mult sau mai puțin extinse în domeniul drepturilor omului: Consiliul Europei, Uniunea Europeană și Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa. În ce ne privește, ne vom concentra atenția asupra celei mai importante și extinse dintre acestea, mai ales din perspectiva preocupării pentru problematica drepturilor omului, Consiliul Europei.

1. Consiliul Europei și proclamarea drepturilor omului

Consiliul Europei reprezintă o organizație internațională, interguvernamentală și regională care reunește 47 de state membre ale continentului european și care are ca principal obiectiv *„crearea pe continentul european a unui spațiu comun al democrației și dreptului în scopul respectării valorilor fundamentale: drepturile omului, democrația pluralistă și statul de drept”*¹.

În materia drepturilor omului, la nivelul Consiliului Europei au fost elaborate foarte multe instrumente juridice de consacrare și protecție a acestora, fie că vorbim de tratate multilaterale cu valoare generală, fie specializate²: Carta Social Europeană (1961), Carta Social Europeană Revizuită (1996), Convenția Europeană pentru Prevenirea Torturii, a Pedepselor sau Tratamentelor Inumane sau Degradante (1987), Convenția Europeană pentru Asistența Medicală și Socială (1953), Carta Europeană a Limbilor Regionale și Minoritare (1992), Convenția-cadru privind Protecția Minorităților Naționale (1995), Convenția Europeană privind Exercițiul Drepturilor Copilului (1996), Convenția pentru Protecția Drepturilor Omului și a Demnității Ființei Umane referitoare la Aplicarea Biologiei și a Medicinii, Convenția privind Drepturile Omului și Biomedicina (1997) etc. Dintre acestea, cel mai important tratat multilateral de protecție în domeniu este Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale adoptată la 4 noiembrie 1950 și intrată în vigoare la 3 septembrie 1953 (în continuare *„Convenția” sau „Convenția europeană”*).

Din preambulul Convenției, care este nu doar primul, ci și cel mai important tratat multilateral încheiat la nivelul Consiliului Europei, reiese atașamentul statelor contractante față de drepturile omului și libertățile fundamentale care reprezintă *„temelia înseși a justiției*

¹ Dicționar, p. 148.

² Lista tuturor tratatelor este disponibilă pe www.coe.int; a se vedea și T. Corlățean, *Protecția europeană și internațională a drepturilor omului*, Ed. Universul Juridic, București, 2015, pp. 30-31.

și a păcii în lume și a căror menținere se bazează (...) pe un regim cu adevărat democratic (...) și pe o concepție comună și un respect comun al drepturilor omului din care acestea decurg”. De asemenea, din preambul reiese și atașamentul statelor părți semnatare față de „patrimoniul comun de idealuri și tradiții politice”, „respectarea libertății” și „preeminența dreptului”.

Totodată, prin art. 1 din Convenție, statele își asumă obligația respectării drepturilor omului față de orice persoană aflată sub jurisdicția lor.

Convenția, în forma sa inițială, prevedea o serie de drepturi și libertăți individuale (dreptul la viață, dreptul de a nu fi supus torturii și relelor tratamente, dreptul de a nu fi supus sclaviei, muncii forțate sau obligatorii, dreptul la libertate și siguranță, libertatea de exprimare, libertatea gândirii, de conștiință și religie etc.). Ulterior, Convenției i s-au adăugat o serie de protocoale adiționale, dintre care unele au adus modificări de natură procedurală, în timp ce altele au mai adăugat catalogului inițial câteva drepturi și libertăți (dreptul de proprietate, dreptul la instruire, dreptul la alegeri libere, libertatea de circulație etc.).

Convenția Europeană este un instrument obligatoriu pentru statele semnatare, ridicând drepturile individuale consacrate la nivel de categorie juridică și conferindu-le pentru prima dată în dreptul internațional un regim de protecție¹. Convenția consacră un catalog de drepturi civile și politice (excepție fac dreptul de proprietate – drept de natură economică – și drepturile cu conotație socială – libertatea sindicală, dreptul la instruire, interdicția muncii forțate).

Convenția are cel puțin două elemente care fac din sistemul de protecție existent la nivelul Consiliului Europei cel mai eficient mecanism: acceptarea dreptului la recurs individual (art. 34 din Convenție) și acceptarea jurisdicției obligatorii a Curții Europene a Drepturilor Omului (în continuare Curtea sau CEDO), (art. 46 din Convenție)².

Acceptarea celor două elemente s-a făcut prin declarații facultative³. România este parte la mecanismul Convenției de la data de 20 iunie 1994, aceasta fiind semnată și ratificată de țara noastră ca o condiție de aderare la Consiliul Europei.

Convenția Europeană reprezintă cel mai reușit instrument de protecție în materia drepturilor omului, stabilind un control supranațional asupra acțiunilor activităților statale prin instituirea unui mecanism de control jurisdicțional ce poate fi activat prin inițiative individuale⁴.

Din punct de vedere al conținutului, Convenția este alcătuită din trei titluri. Titlul I consacră drepturile și libertățile propriu-zise; Titlul al II-lea instituie normele care reglementează activitatea Curții Europene a Drepturilor Omului ca mecanism de protecție a drepturilor consacrate, iar Titlul al III-lea este intitulat „Dispoziții diverse”. Pe parcursul anilor, Convenția a suferit modificări și completări, prin intermediul protocoalelor adiționale. Dintre acestea mai sunt în vigoare Protocoalele adiționale nr. 1, 4, 6, 7, 12, 13, 14, 15 și 16. Convenția a evoluat atât prin completările aduse de protocoalele adiționale, cât și prin interpretări evolutive date de Curtea de la Strasbourg drepturilor și libertăților pe care le consacră⁵.

¹ Fr. Sudre, *Drept european și internațional al drepturilor omului*, Ed. Polirom, Iași, 2006, p. 114.

² *Dicționar*, p. 162.

³ *Ibidem*.

⁴ D. Chagnollaud, G. Drago (coord.), *Dictionnaire des droits fondamentaux*, Dalloz, Paris, 2010, p. 69.

⁵ *Dicționar*, p. 164.

Mecanismul instituțional de protecție a drepturilor omului consacrat de Convenție prezintă, de asemenea, aspecte de originalitate, oferindu-le cetățenilor beneficiul unui control judiciar al respectării lor.

Mecanismul inițial de protecție prevedea 3 organe principale: Comisia Europeană a Drepturilor Omului (în continuare „Comisia” sau „fosta Comisie”), (organ de anchetă și mediere), Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei (organ politic de decizie) și Curtea Europeană a Drepturilor Omului (organ judiciar de decizie)¹.

Protocolul nr. 11, intrat în vigoare la 1 noiembrie 1998, a revoluționat mecanismul de protecție prin introducerea unui singur organ, unul judiciar, Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Totodată, spre deosebire de sistemul anterior, unde Comisia era cea care sesiza Curtea, prin intrarea în vigoare a Protocolului nr. 11 s-a creat posibilitatea sesizării Curții de către orice persoană interesată, consacându-se astfel dreptul la recurs individual. Momentan Protocolul nr. 11 nu mai este în vigoare, fiind modificat de Protocolul nr. 14.

Protocoloalele nr. 15 și 16 au marcat o nouă abordare a raporturilor dintre ordinele juridice naționale și sistemul convențional de garantare a drepturilor și libertăților fundamentale, primul prin valorizarea marjei naționale de apreciere și al doilea, prin consacrarea dialogului instituționalizat dintre instanțele naționale și Curtea europeană².

Protocolul nr. 15, intrat în vigoare la 1 august 2021, după ratificarea lui de către Italia, aduce o serie de modificări Convenției, dintre care cea mai importantă este scurtarea de la 6 luni la 4 luni a termenului în care poate fi sesizată Curtea. Modificarea are scopul de a duce, în primul rând, la o scurtare a duratei procedurilor în fața Curții. Noul termen de sesizare a Curții va fi pus efectiv în practică de la data de 1 februarie 2022 și va fi aplicabil doar în cazurile în care decizia judecătorească națională definitivă a fost pronunțată ulterior datei intrării sale în vigoare, respectiv 1 august 2021. Totodată, în preambulul acestui protocol sunt introduse pentru prima dată referințe la principiul subsidiarității, care conferă statelor părți principalul rol în garantarea drepturilor și libertăților prevăzute de Convenție, și la doctrina marjei naționale de apreciere a acestora³.

Consacrarea la nivel convențional a principiului subsidiarității și a marjei naționale de apreciere reprezintă maniera prin care statele semnatare pot reorienta jurisprudența Curții. Practic, este lăsată o mai mare libertate statelor de a limita drepturile și este acordată o mai mare atenție particularităților naționale, dublate însă de posibilitatea intervenției controlului subsidiar al Curții. Autoritățile naționale au un rol primordial în a garanta drepturile și libertățile prevăzute de Convenție și de a alege măsurile pe care le consideră necesare. Acest aspect nu poate fi neglijat de judecătorii Curții al căror rol este de a interveni în măsura în care sistemul național de protecție eșuează⁴. De altfel, într-o cauză recentă, Marea Cameră analizând întinderea marjei naționale de apreciere a subliniat faptul că Protocolul 15 care se referă la principiul subsidiarității și doctrina marjei naționale de apreciere urmează să intre în vigoare⁵.

¹ Fr. Sudre, *op. cit.*, p. 114.

² L. Burgorgue-Larsen, *La Convention européenne des droits de l'homme*, 3e édition, LGDJ, Paris, 2019, p. 23.

³ [Http://www.coe.int](http://www.coe.int).

⁴ L. Burgorgue-Larsen, *op. cit.*, pp. 23-34; J.Fr. Renucci, *Droit européen des droits de l'homme. Droits et libertés fondamentaux garantis par la CEDH*, 9e édition, LGDJ, Paris, 2021, pp. 29-30.

⁵ *M.A. c. Danemarcei*, par. 150.

Protocolul nr. 16 a consacrat o procedură *sui generis* prin care instanțele de grad înalt din statele care l-au ratificat pot să solicite CEDO opinii privind probleme de principiu referitoare la interpretarea și aplicarea drepturilor și libertăților prevăzute de Convenție și protocoalele adiționale¹. Protocolul a fost ratificat de minimul necesar de 10 state membre și a intrat în vigoare, cu privire doar la statele care l-au ratificat, la data de 1 august 2018². Solicitarea de avize consultative poate fi făcută doar în cauzele pendinte și trebuie motivată prin prezentarea aspectelor pertinente privind contextul juridic și factual. Avizele consultative sunt date de Marea Cameră, trebuie motivate și nu sunt obligatorii³. Deși art. 5 al Protocolului nr. 16 prevede că avizele consultative nu au un caracter obligatoriu, apreciez că ele trebuie totuși luate serios în considerare nu doar de instanța care l-a solicitat, ci și de autoritățile altor state părți la Convenție întrucât din cuprinsul avizelor se pot decela principii călăuzitoare ale jurisprudenței Curții. În plus, trebuie ținut cont și de faptul că Avizele consultative sunt date în formațiune de Mare Cameră, ceea ce le amplifică forța jurisprudențială. Până în acest moment, Curții europene i-au fost solicitate doar două avize consultative.

Prima opinie de acest gen a fost solicitată de Curtea de Casație din Franța cu privire la interpretarea unei probleme juridice ce ținea de respectarea dreptului la viață privată prevăzut de art. 8 din Convenție. Pe scurt, instanța supremă franceză dorea să afle dacă, refuzul transcrierii în registrele de stare civilă a actului de naștere al unui copil născut în străinătate ca urmare a unei sarcini purtate de o mamă surrogat însă mama legală să fie mama pentru care s-a purtat sarcina, depășește marja de apreciere a statului și dacă avea relevanță faptul că copilul a fost conceput cu gameți de la mama de intenție și dacă posibilitatea adoptării de mama de intenție a acestui copil al soțului său care era și tată biologic, ceea ce reprezintă o modalitate de stabilire a filiației cu privire la acesta, permite respectarea art. 8. În răspunsul său, Curtea a statuat că statele nu au nicio obligație de a transcrie certificatul de naștere al unui copil născut din mamă surrogat în străinătate pentru a stabili legătura de filiație cu mama de intenție iar adopția poate fi o metodă de recunoaștere a acestei legături⁴.

Al doilea aviz consultativ a fost solicitat de Curtea Constituțională din Armenia cu privire la aplicabilitatea art. 7 din Convenție.

În răspunsul său, Curtea a confirmat că utilizarea tehnicii „*legislației prin referință*” sau a „*legislației prin trimitere*” pentru incriminarea acțiunilor sau omisiunilor nu este în sine incompatibilă cu cerințele art. 7 din Convenție această cerință aplicându-se și atunci când standardul menționat are în ordinea juridică internă un rang ierarhic sau un nivel mai mare de abstractizare decât standardul de referință⁵.

¹ L. Burgorgue-Larsen, *op. cit.*, p. 25.

² [Http://www.coe.int](http://www.coe.int); până la 1 februarie 2022, Protocolul a fost ratificat de următoarele 16 state: Albania, Andorra, Armenia, Bosnia și Herțegovina, Estonia, Finlanda, Franța, Georgia, Grecia, Lituania, Luxemburg, Olanda, San Marino, Slovacia, Slovenia, Ucraina.

³ Art. 1, 2, 5 din Protocolul nr. 16.

⁴ Avizul Consultativ referitor la recunoașterea în dreptul intern a unei legături de filiație între un copil născut dintr-o sarcină purtată în străinătate a unei mame surrogat și mama de intenție, par. 9, 35-59.

⁵ Avizul Consultativ referitor la utilizarea tehnicii „*legislației prin referință*” pentru definirea unei infracțiuni și a criteriilor care trebuie aplicate pentru a compara legea penală așa cum era în vigoare la

România a semnat ambele protocoale, însă nu a ratificat decât Protocolul nr. 15. Protocolul nr. 16 este în procedură internă de ratificare, aflându-se pe rolul Senatului. Din conținutul legii de ratificare reiese că solicitarea de avize consultative poate fi realizată atât de Înalta Curte de Casație și Justiție, cât și de Curtea Constituțională a României în chestiuni de principiu privind interpretarea Convenției, în scopul clarificării unor aspecte necesare soluționării cauzei. Înalta Curte de Casație și Justiție poate solicita avize consultative atât în materie civilă, cât și penală. Sesizarea se face prin încheiere motivată, nesupusă vreunei căi de atac, din oficiu sau la solicitarea unei părți, a procurorului sau a persoanei vătămate. În materie civilă, sesizarea se face fie de Înalta Curte investită cu soluționarea cauzei în recurs sau în procedura sesizării în vederea pronunțării unei hotărâri prealabile pentru dezlegarea unor chestiuni de drept. În materie penală, sesizarea Curții de la Strasbourg se poate face de instanța supremă din România investită cu judecarea unei cauze în primă sau ultimă instanță ori în procedura sesizării în vederea pronunțării unei hotărâri prealabile pentru dezlegarea unor chestiuni de drept.

Suspendarea cauzei este facultativă dacă sesizarea este făcută de Înalta Curte și obligatorie dacă este făcută de Curtea Constituțională. Deși conform legii de ratificare avizele pronunțate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului nu sunt obligatorii, totuși ele pot deschide calea unei revizuirii pentru că prin acest act normativ se introduc și noi cazuri de revizuire ca urmare a pronunțării de către Curtea Europeană a unui aviz consultativ. Totodată, emiterea unui aviz de către instanța de la Strasbourg nu împiedică persoanele interesate să se adreseze acestuia cu cereri individuale¹.

2. Curtea Europeană a Drepturilor Omului

Curtea Europeană a Drepturilor Omului este o instanță internațională permanentă și independentă, cu sediul la Strasbourg, care își desfășoară activitatea începând cu data de 21 ianuarie 1959, după acceptarea jurisdicției sale de către un număr de 8 state.

Ea reprezintă la ora actuală principala instituție ce realizează mecanismul de control prevăzut de Convenția europeană².

La început, funcția jurisdicțională era asigurată de un mecanism tripartit:

- Comisia Europeană a Drepturilor Omului, care era competentă să analizeze admisibilitatea cererilor, să stabilească situația de fapt, să angajeze soluționarea amiabilă a cauzelor și să formuleze avize dacă se constata o încălcare a Convenției;

- Comitetul Miniștrilor, care putea adopta decizii definitive în cauzele care nu erau aduse în fața Curții;

- Curtea Europeană a Drepturilor Omului, competentă să pronunțe o hotărâre definitivă și obligatorie, în cauzele în care putea fi sesizată doar de Comisie sau de statele părți³.

momentul săvârșirii infracțiunii și legea penală modificată, par. 74; pentru mai multe detalii, a se vedea „Principiul neretroactivității legii penale” *infra*, pp. 160-162.

¹ <http://www.cdep.ro> și <http://www.senat.ro>, PL-X nr. 132/2021; analiza are în vedere forma proiectului existentă la data de 1 februarie 2022.

² D. Chagnollaud, G. Drago (coord.), *op. cit.*, p. 140.

³ *Dictionar*, p. 173.

Protocolul nr. 11 a reformat acest mecanism de control prin instituirea unei Curți unice care poate analiza toate plângerile individuale și cererile interstatale, referitoare la pretinsele încălcări ale Convenției.

Admiterea unui stat în Consiliul Europei presupune și acceptarea jurisdicției Curții Europene a Drepturilor Omului.

Deși Protocolul nr. 11 a revoluționat mecanismul de control, acesta și-a dovedit limitele în scurt timp, întrucât Curtea a fost copleșită de numărul excesiv de mare de plângeri din partea cetățenilor (peste 100.000).

Prin urmare, în procesul de reformă a Curții a fost adoptat Protocolul nr. 14, intrat în vigoare la 1 iunie 2010, după ratificarea sa de către Rusia, protocol care a introdus o serie de modificări de natură procedurală permițând o mai bună procesare a cererilor (criteriul prejudiciului minim ca și condiție nouă de admisibilitate, judecătorul unic care să trateze cererile inadmisibile, creșterea rolului Comisarului pentru Drepturile Omului, introducerea de măsuri de examinare a cauzelor repetitive etc.).

2.1. Organizarea și funcționarea Curții

Conform art. 20 din Convenție, Curtea este alcătuită dintr-un număr de 47 de judecători, egal cu cel al statelor semnatare ale Convenției și, în același timp, membre ale Consiliului Europei. Aceștia trebuie să se bucure de „cea mai înaltă reputație morală” și „să întrunească condițiile cerute pentru exercitarea unor înalte funcții judiciare sau să fie juriști având o competență recunoscută”¹.

„Judecătorul își exercită mandatul cu titlu individual”² și trebuie să satisfacă exigențele de independență și imparțialitate, inclusiv față de statele care i-au propus³. Regimul imunității recunoscut acestora vine să-i protejeze pe judecători, în special față de statul în numele căruia au fost numiți, spre deosebire de regimul clasic de imunități al reprezentanților diplomatici care nu sunt protejați și în statul acreditant (de origine).

Judecătorii sunt aleși pe o perioadă de 9 ani de Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei de pe o listă de 3 candidați propusă de statul parte. Această listă trebuie să satisfacă și criteriul „gender balance”, care impune prezența a cel puțin unei femei.

Judecătorii pot fi revocați din funcție doar prin decizia celorlalți judecători luată cu 2/3 din voturi dacă au încetat să îndeplinească condițiile necesare⁴.

Curtea este condusă de un președinte care este secondat de doi vicepreședinți, fiecare din ei ales pentru un mandat de 3 ani. Actualul președinte al CEDO este judecătorul islandez Robert Spano, unul dintre cei mai tineri judecători ai Curții, iar vicepreședinți sunt judecătorul danez Jon Fridrik Kjølbro și judecătoarea irlandeză Siofra O’Leary. Cei 47 de judecători se întrunesc în Adunarea Plenară a Curții pentru alegerea președintelui Curții, a vicepreședinților, a președinților de Cameră, a grefierului Curții și a adjunctului acestuia și pentru adoptarea Regulamentului Curții sau pentru constituirea de Camere pentru o perioadă determinată⁵.

¹ Art. 21 par. 1 din Convenție.

² Art. 21 par. 2 din Convenție.

³ Art. 21 par. 3 din Convenție.

⁴ Art. 23 par. 4 din Convenție.

⁵ Art. 25 din Convenție.

Curtea este sprijinită în activitatea sa de Grefă, ai cărei reprezentanți trebuie să fie independenți și imparțiali¹.

Pentru examinarea cauzelor, Curtea judecă în următoarele formațiuni (complete) de judecată²:

- Judecătorul unic;
- Comitetele de 3 judecători;
- Camerele de 7 judecători;
- Marea Cameră, formată din 17 judecători.

Curtea este împărțită în 5 secții, formațiunile de judecată fiind organizate în cadrul acestora. Judecătorul ales din partea unui stat este membru de drept al Camerei și al Marii Camere când statul său este parte în cauză³. Cauzele României sunt analizate în cadrul celei de-a patra secții, de unde face parte și judecătorul numit din partea României.

2.2. Procedura în fața Curții

Formațiunile de judecată ale Curții sunt: Judecătorul unic, Comitetul (alcătuit din 3 judecători), Camera (alcătuită din 7 judecători), Marea Cameră (alcătuită din 17 judecători).

O plângere adresată Curții, după înregistrarea pe rolul acesteia, trece printr-o etapă de filtraj ce are drept obiectiv repartizarea către formațiunea de judecată corespunzătoare.

Dacă inadmisibilitatea sa este vădită sau cererea poate fi radiată de pe rol fără o examinare suplimentară, decizia este luată de **Judecătorul unic** și este definitivă⁴, reclamantul fiind informat de acest lucru prin intermediul unei comunicări nemotivate. Dacă judecătorul unic nu declară cererea inadmisibilă, o va trimite unui Comitet sau unei Camere pentru o examinare suplimentară⁵.

Comitetul poate declara cererea inadmisibilă sau să o radieze de pe rol dacă nu mai este necesară o examinare suplimentară⁶ sau în cazul unei jurisprudențe anterioare constante a Curții referitoare la problema supusă analizei („*jurisprudență bine stabilită*”) o poate declara admisibilă și chiar poate pronunța o hotărâre pe fond⁷. Judecătorul ales în numele unui stat nu participă obligatoriu la judecata acestor cauze, însă poate fi invitat să participe în orice fază a procedurii⁸.

Dacă plângerea nu este vădit inadmisibilă și nu sunt necesare examinări suplimentare cu privire la admisibilitate și fond, plângerea este comunicată Guvernului pârât, care este invitat o dată cu reclamantul să depună observații. Acesta este practic momentul de debut al procedurii contencioase și momentul în care Guvernul află de existența unei plângeri pe rolul Curții. Trebuie precizat că Guvernul nu are cunoștință de marea majoritate a plângerilor inadmisibile, cu excepția celor publicate de Curte. Până la momentul comunicării plângerii, practic acesta nu este parte în procedură, Curtea desfășurând o procedură exclusiv

¹ Art. 24 din Convenție.

² Art. 26 par. 1 din Convenție.

³ Art. 26 par. 4 din Convenție.

⁴ Art. 27 din Convenție.

⁵ Art. 27 par. 3 din Convenție.

⁶ Art. 28 par. 1 lit. a) din Convenție.

⁷ Art. 28 alin. (1) lit. b) din Convenție.

⁸ Art. 28 par. 3 din Convenție.

cu reclamantul. Este posibil însă ca, până la comunicarea plângerii către Guvern, acesta să ia cunoștință de existența plângerii, fie prin solicitarea din partea Curții de informații suplimentare sau prin aplicare de măsuri provizorii.

După formularea obiecțiunilor asupra admisibilității și fondului, urmează formularea observațiilor în baza art. 41 din Convenție prin cererea reclamantului de satisfacție echitabilă.

După formularea observațiilor de către părți, Comitetul se pronunță printr-o decizie sau hotărâre definitivă¹. De asemenea, decizia de admisibilitate se poate da separat de decizia asupra fondului.

Comitetul poate să se desesizeze în favoarea **Camerei** dacă cererea respectivă nu face obiectul unei jurisprudențe constante (bine stabilite).

Procedura în fața Camerei cuprinde, de asemenea, faza observațiilor scrise depuse de părți asupra admisibilității, fondului și satisfacției echitabile.

În fața Camerei se poate desfășura și o fază orală la solicitarea motivată a părților sau în urma unei decizii din oficiu. Faza orală este rar organizată de către Curte și, de regulă, în situații excepționale în care sunt aspecte foarte importante ce trebuie puse în dezbatere în fața publicului sau când sunt analizate alte aspecte de noutate sau de interes major.

Hotărârea Camerei poate fi atacată în fața **Marii Camere** în termen de 3 luni de la pronunțare, printr-o cerere de retrimiterie formulată în condițiile art. 43 din Convenție. Cererile de retrimiterie sunt analizate de un Comitet de filtraj, alcătuit din 5 judecători.

Solicitățile de retrimiterie la Marea Cameră sunt rareori admise de Comitetul de filtraj, ele fiind limitate la plângerile ce ridică probleme grave de interpretare sau aplicare a Convenției sau a Protocoalelor sale sau alte probleme grave cu caracter general².

Pe tot parcursul procedurii părțile pot soluționa cauza prin încheierea unei înțelegeri amiabile ce trebuie validată de Curte printr-o decizie³. Dacă reclamantul refuză încheierea unei înțelegeri amiabile, Guvernul pârât poate formula o declarație unilaterală prin care recunoaște încălcarea invocată de reclamant și se angajează să ofere o reparație adecvată fie pecuniară, fie să-și îndeplinească o serie de obligații cu caracter general sau individual. Curtea se pronunță asupra acestei declarații și, dacă o admite, radiază cauza de pe rol. Marea Cameră este investită dacă o cerere de retrimiterie trece de filtrul Colegiului de 5 judecători care-și exercită atribuțiile în baza art. 43 par. 2 din Convenție sau dacă o Cameră se desesizează în favoarea sa în baza art. 30. În fața Marii Camere se desfășoară obligatoriu atât faza scrisă, cât și faza orală.

Decizia Marii Camere este definitivă⁴.

Publicitatea procedurilor reprezintă regula după care se desfășoară activitatea Curții. Totuși, audierile publice au loc rar, în funcție de decizia Curții. Cauzele analizate de Marea Cameră parcurg însă și o ședință publică de audiere a pledoariilor. Deciziile Curții sunt publicate în integralitatea lor pe site-ul oficial al acesteia (www.echr.coe.int), de regulă, în cel puțin una dintre limbile oficiale ale Curții (engleză sau franceză). Alte decizii de interes pot

¹ Art. 28 par. 2 din Convenție.

² Art. 43 par. 2 din Convenție.

³ Art. 39 din Convenție.

⁴ Art. 44 par. 1 din Convenție.